

سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه پردازی در روابط بین الملل

محمد داوند^۱

چکیده

در جریان آخرین مباحثات نظری روابط بین الملل، چنین برداشت می شود که یک نظریه مطلوب باید از چهار عنصر دانش افزایی (اصالت)، تبیین کنندگی (رفتارشناسی)، زیبایی شناسی و راهبردمحوری برخوردار باشد. در این راستا نگارنده در صدد است، به تبیین معیارهای مزبور در نظریه «مقاومت اسلامی» بپردازد. حال این پرسش مطرح است که چگونه نظریه مقاومت اسلامی یک نظریه مطلوب و بدیع در روابط بین الملل قلمداد می شود؟ نویسنده در این پژوهش با روش کیفی و رویکرد تبیینی-تحلیلی بر این باور است که نظریه مقاومت اسلامی اولاً، اصالت دارد: این نظریه ریشه در پارادایم توحیدی دارد، واحدهای سیاسی را در جبهه «حق» و «باطل» ترکیب بندی می نماید و با بهره گیری از نص، عقل و سنت، شناخت روندها، پدیده ها و رخداد های سیاسی و بین المللی را میسر می داند. ثانیاً، رفتار جبهه باطل، در قالب نظام سلطه تجلی پیدا می کند. بقای نظام سلطه، در گرو سلطه پذیری واحدهای سیاسی است. لذا مبارزه با واحدهای انقلابی در جهت بقاء و تداوم نظام سلطه، ضروری است. ثالثاً، مهمترین جنبه های زیبایی شناختی نظریه مقاومت، پرهیز از فرقه گرایی و وحدت زایی در جهان اسلام و به طور کلان تقویت جبهه حق در روابط بین الملل است. و رابعاً، اصلی ترین راهبرد نظریه مقاومت جهت تحقق صلح، مبارزه سیاسی، نظامی و عقیدتی با نظام سلطه است.

واژگان کلیدی: میزان نظریه، روابط بین الملل، انقلاب اسلامی، توحید، مقاومت اسلامی.

DOI: 10.27834/CSIW.2403.1385.2.33.3

^۱ استادیار، گروه معارف اسلامی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران. davand@iauk.ac.ir

استناد: داوند، محمد. (۱۴۰۳). سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه پردازی در روابط بین الملل. بحران پژوهی جهان اسلام،

۵۴-۷۹، (۲)۱۱.

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

اندیشمندان غربی روابط بین‌الملل در تازه‌ترین انتقادات خود در ۲۰۱۳م نسبت به جریان نظریه‌پردازی در این دیسپلین، معتقدند: بعد از نظریه‌های جریان اصلی، نظریه‌های مطروحه از معیارهای نظریه‌پردازی فاصله داشته‌اند. آن‌ها غالباً نظریه‌ها را عامه‌پسند و فرضیه‌های ساده‌سازی شده‌ای می‌دانند که اولاً، با رخدادهای جهان واقع و بحران‌های آن همخوانی نداشته؛ ثانیاً، ارتباط بین متغیرها در نظریه‌های نوین به درستی مشخص نیست؛ ثالثاً، به تبیین رابطه عین و ذهن در آن‌ها پرداخته نشده است. رابعاً، متأثر از فرآیندهای قدرت هستند؛ خامساً، این نظریه‌ها از قابلیت پیش‌بینی‌پذیری برخوردار نیستند. سادساً، قابلیت حل مسئله ندارند.

از طرفی، در سال ۲۰۲۰م، برخی با استعانت از سایر رشته‌ها مانند فیزیک و روانشناسی سعی کرده‌اند بر وجه میان‌رشته‌ای روابط بین‌الملل افزوده و آن را از بحران، وارهانند. نویسنده بر این اعتقاد است علی‌رغم کوشش نظری گفتمان ۲۰۲۰م، هنوز بحران نظریه در روابط بین‌الملل مشهود است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد. در واقع در یک تحلیل مفهومی، نظریه‌میزان در روابط بین‌الملل باید از چهار ویژگی دانش‌افزایی، رفتارشناسی، زیبایی‌شناسی و راهبردمحوری برخوردار باشد.

یا به زعم شهید مطهری یک نظریه کلی، طرح جامع و منسجمی است که شامل مبانی، اصول، روشها، اهداف، وسایل، نیازها، راهکارها و مسئولیت‌های مشخص می‌شود تا با تکیه بر برداشت خاصی از زندگی، هستی، انسان و آفریدگار، اهداف معینی را برای تأمین سعادت همگانی از قبیل آسایش، رفاه و امنیت، ثبات، تأمین مشکلات اجتماعی فراهم کند و به دنبال رشد و تکامل تمدن انسانی با بهترین شیوه، کم‌ترین زحمت و بیشترین سود باشد (Motahari, 2010: 56). در دهه اخیر، نظریه‌ای در محافل دانشگاهی ایران تحت عنوان «مقاومت اسلامی» تدوین شده که به اعتقاد نویسنده چهار بعد دانش‌افزایی، رفتارشناسی، زیبایی‌شناسی و راهبرد محوری را داراست و از این قابلیت برخوردار است تا به عنوان یک نظریه نوین در روابط بین‌الملل مطرح گردد.

با عنایت به ادبیات پژوهش، در این مقاله مترصد آن هستیم تا به پرسش‌های زیر پاسخ دهیم:

- چگونه می‌توان معیارهای یک نظریه مطلوب را در ارتباط با نظریه مقاومت اسلامی تبیین

نمود؟

سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

- نظریه مقاومت اسلامی ریشه در کدام منظومات منسجم دارد و از کدام منطق درونی و جهان‌بینی خاص پیروی می‌کند؟
- نظریه مقاومت اسلامی رفتار واحدهای سیاسی و عملکرد آن‌ها در پیدایی و ادامه معضلات جهانی را چگونه تبیین می‌کند؟
- جنبه‌های زیبایی شناختی نظریه مقاومت اسلامی چگونه قابل تبیین هستند؟
- نظریه مقاومت اسلامی برای حل معضلات جهانی و منطقه‌ای چه پیشنهادهایی ارائه می‌نماید؟

۱- پیشینه پژوهش

قادری کنگاوری (۲۰۱۲) در مقاله خود با نام «نظریه مقاومت در روابط بین‌الملل؛ رویکرد ایرانی- اسلامی نفی سبیل و برخورد با سلطه»، بر این باور است که انقلاب اسلامی مترصد شالوده‌شکنی اساسی در ساختار و قواعد حاکم بر سیاست بین‌الملل است. نظریه مقاومت به‌عنوان یک نظریه «رهایی‌بخش» در چارچوب پارادایم مبارزه با سلطه و مبتنی بر قدرت، تفسیر انقلاب از اسلام است. این پژوهش در قالب اولین نظریه بومی با رویکرد ایرانی-اسلامی تدوین شده است. قزلسفی و فرخی (۲۰۱۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان «پارادایم مقاومت و بیداری اسلامی در پرتو تحولات شمال آفریقا و خاورمیانه» می‌نویسند: بنیادهای فکری انقلاب اسلامی به‌مثابه پارادایمی جدید در چالش با نظام بین‌الملل، مطرح گردیده است. از این رو، در این نوشتار نویسندگان نشان داده‌اند که چگونه و تحت چه شرایطی هم‌زمان با وقوع انقلاب اسلامی در عرصه عمل، دو مؤلفه مهم دیگر در عرصه نظریه‌پردازی به شکل‌گیری پارادایم مقاومت کمک کرده‌اند. محمد داوند، اسلامی و حجت داوند (۲۰۱۷)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر انقلاب اسلامی بر هندسه قدرت مقاومت اسلامی در غرب آسیا» استدلال می‌کنند که ج.ا.ایران بر پایه بنیادهای سیاست خارجی انقلاب که مقابله با نظام سلطه، مخرج مشترک آن است، از سه مسیر شکل قدرت مقاومت در جهان اسلام را تغییر داده است: یکم، بر پایه شالوده‌های مادی قدرت، سازه‌های مقاومت در لبنان و سایر جنبش‌های اسلامی را تقویت نموده است. دوم، ایران به واسطه تلاش برای ائتلاف با تشکلهای غیردولتی، سعی نموده تا مقابله با راهبردهای نظام سلطه را نهادینه کند. سوم، به واسطه نضج اندیشه انقلاب، ابعاد معنایی مقاومت در غرب آسیا نهادینه شده است.

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

قادری کنگاوری (۲۰۲۱)، در مقاله‌ای دیگر با نام «نظریه نظم نوین انقلابی در روابط بین‌الملل»، این سؤال را مطرح می‌کند که نظم منطقه‌ای و جهانی مورد نظر انقلاب اسلامی در قالب چه نظریه‌ای قابل تبیین است؟ او بر این باور است نظریه نظم نوین انقلابی بر خلاف سایر نظریه‌های غربی که سطح تحلیل معین و مشخصی دارند، نظریه‌ای فراسطحی در عین حال فرازمانی و فرامکانی (غرب‌زدایی از نظریه‌پردازی) است؛ یعنی در تمام سطوح اجتماعی، ملی و فروملی (انقلابی ماندن)، منطقه‌ای و بین‌المللی (گسترش جغرافیای مقاومت) و در حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی موضوعیت دارد.

همچنین اسلامی، رنجبر محمدی و داوند (۲۰۲۲)، در اثری تحت عنوان «روش‌شناسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (سیاست دشمنی با ظالم و حمایت از مظلوم)» بر این باورند که نگاهی تحلیلی به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد که راهبردها و سیاست‌های آن در نظام جهانی و محیط پیرامون، روش‌مند است. برای به تصویر کشیدن این موضوع در این پژوهش سعی شده است سیاست «دشمنی با ظالم و حمایت از مظلوم» روش‌شناسی شود.

مقاله حاضر از این حیث نوآورانه است که نویسنده با در نظر داشت آخرین معیارها برای نظریه‌پردازی، مترصد آن است که چهار بعد مورد انتظار از نظریه (دانش، رفتار، فن و هنر) را در قالب نظریه مقاومت اسلامی، به تصویر کشد. به عبارت دیگر با توجه به تعریف شهید مطهری از مکتب، نویسنده سعی دارد مبانی، روش‌ها، اهداف (بعد دانشی نظریه)، اصول (بعد رفتاری نظریه)، راهکارها (بعد راهبردی نظریه) و مسئولیت‌های (بعد اخلاقی و هنری نظریه) نظریه مقاومت را تبیین نماید.

۲- مباحث نظری

شالوده‌های نظری مقاله حاضر از آثاری که در سال ۲۰۱۳ و ۲۰۲۰م در ارتباط با نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل ارائه شده، اخذ گردیده است.

۲-۱- گفتمان پایان نظریه (۲۰۱۳)

دوون و همکاران می‌نویسند: نظریه‌های کلان روابط بین‌الملل رو به پایان‌اند. معیار علمی بودن را در تشریح وقایع جدید از دست داده‌اند و در آخر نظریه‌های عوام‌پسندانه جایگزین نظریه‌های

سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

علمی شده‌اند. امروزه «نظریه»، در روابط بین‌الملل روبه اتمام است؛^۱ چرا که در بیشتر آثار علمی اندیشه‌ورزی به حداقل رسیده، مناقشات نظری غالباً دون‌پارادایمی هستند. این در حالی است که در کلیه تعاریفی که از «نظریه» شده است، این فرض مشترک است که الگوهایی که در تبیین رخدادها در روابط بین‌الملل وجود دارند؛ باید با جهان واقع هماهنگی داشته باشند^۲ (Dunne and Others, 2013: 405-425).

جکسون و نکسون معتقدند دغدغه در مورد اتمام نظریه‌پردازی در سه مبحث متفاوت وجود دارد: الف. کم‌رنگ شدن «جنگ‌های پارادایمی» در دهه ۱۹۹۰م؛ ب. کاهش هر نوع «مناظره کلان»^۳ جهت جلب توجه اندیشه‌ورزان؛ و ج. علائمی از نشاط نظریه‌پردازی در سطح «مسائل خرد»^۴ (Jackson and Nexon, 2013: 543).

از همین رو، مرشایر و والت می‌نویسند: اخیراً، پژوهشگران روابط بین‌الملل تلاش کمی جهت ایجاد و پالایش نظریه‌ها برای هدایت پژوهش‌های تجربی اختصاص داده‌اند. در مقابل، آن‌ها به شکل فزاینده‌ای به «آزمون فرضیه‌های ساده»^۵ تجربی اقبال نشان داده‌اند (Mearsheimer and Walt, 2013: 427). در نظریه‌ها ارتباط متغیرها با یکدیگر معنادار است و باید تحولات پیش‌رو را پیش‌بینی کنند.^۶ از این رو، اصلی‌ترین وجه مشخصه نظریه؛ قدرت تبیین آن است. نظریه تصویر ساده شده‌ای از واقعیت است که مسائل پیچیده را توضیح داده، اولویت عناصر مختلف در ایجاد یک پدیده را تبیین نموده و متغیرها را تعریف می‌کند (Mearsheimer and Walt, 2013: 434-457).

^۱ چرا که منابع یک نظریه متعدد هستند، فرضیه‌های زیادی در یک نظریه باید اثبات یا رد گردند و سردرگمی‌های زیادی در نظام اندیشه [به دلیل تکرار رخدادها] به وجود آمده است.

^۲ روزنا می‌گوید: نظریه باید از این کارکرد برخوردار باشد که درباره همه پدیده‌های روابط بین‌الملل توضیح قانع‌کننده‌ای داشته باشد. پوپر نظریه را به‌مثابه شبکه‌ای از چارچوب‌های ذهنی تعریف می‌کند که جهت قابل فهم نمودن جهان، کارآیی دارند. طبق نظر والتز نظریه ابزار ساده‌سازی نظم در جهان، به‌منظور نشان دادن عوامل اصلی منافع است.

^۳ Great Debate

^۴ Middle-Range

^۵ Simplistic Hypothesis Testing

^۶ اما در نظریه‌های عوام‌پسندانه ارتباط بین متغیرها مشخص نیست و روابط بین مفاهیم اصلی به‌خوبی تبیین نمی‌شوند. مثل تئوری دومینو در جنگ سرد.

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

براون نیز می‌نویسد: گرچه واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی در مقام توضیح، نقش مهمی در روابط بین‌الملل داشته‌اند، اما نظریه پردازان جدید در خلق یک نظریه «معطوف به حل معضلات اساسی»، تحت انتقاد هستند (Brown, 2013).

گوزینی بر این عقیده است که در مطالعات کنونی روابط بین‌الملل، تقلیل اندیشه‌ورزی به شکل تجربی، سبب نادیده گرفتن «کارکرد نظریه‌های پایا» و نقش مفاهیم سازنده شده است (Guzzini, 2013: 521). لیک می‌افزاید: امروزه از شدت مناظره‌های کلان در روابط بین‌الملل کاسته شده و بهتر است پیشرفت در روابط بین‌الملل به مقتضای شرایط چالش‌های مزبور، از طریق «نظریه‌های ترکیبی» به دست آید (Lake, 2013: 567). سیلوستر می‌نویسد: روابط بین‌الملل جهت جبران ضعف نظری خود باید از «تحلیل‌های متمایزکننده»^۱ مانند واقع‌گرایی فاصله گیرد و روابط اجتماعی را مطالعه کند (Sylvester, 2013: 609).

پس، آشفتگی‌های نظری بیشتر اندیشمندان روابط بین‌الملل را قانع نموده که هیچکدام از مکاتب موجود، به تنهایی قادر به تحلیل پیچیدگی‌های سیاست بین‌الملل نیستند (Abd Khodaei, 2012: 245-238). استانلی هافمن روابط بین‌الملل را یکی از شاخه‌های علوم اجتماعی می‌داند که آمریکایی شده است (Hoffmann, 1977: 59).

جدول-۱. ابعاد بحران نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

روش	شناخت‌شناسی	هستی‌شناسی	بحران نظریه
آزمون فرضیه‌های بدیهی	غلبه رفتارگرایی	کاهش مناظره‌های پارادایمی	
غلبه روش‌های آماری	گرایش به تجربه‌گرایی	توجه به مسائل خرد (فروملی)	
استقراء محوری	عدم تمایل به روش‌شناسی ترکیبی	عدم توجه به معضلات جهانی	
شبیه‌سازی	کثرت‌گرایی	عدم توجه به مسائل جامعه‌شناختی	
کمیت‌محوری	پرهیز از تفسیرگرایی	عدم پالایش نظریه‌ها	

(منبع: نگارنده)

¹ Distinctive Analysis

۲-۲- گفت‌وگو با احیاء نظریه (۲۰۲۰)

در ۲۰۲۰م، سردبیران مجله «اروپایی روابط بین‌الملل» عنوان نمودند که کاربرد سایر رشته‌های علوم اجتماعی در مجلات تخصصی روابط بین‌الملل نوید این موضوع را می‌دهد که مرزهای این رشته همچنان در حال توسعه است. با ظهور مطالعات میان‌رشته‌ای در روابط بین‌الملل بسیاری از موضوعات قدیمی، مانند «حاکمیت»، «دیپلماسی» و «نظم بین‌المللی» مورد بازنگری قرار گرفته و در میدان‌های مطالعاتی متنوع‌تری مفهوم‌سازی می‌شوند (Daxecker and others, 2020: 10).

چنگسین پن^۱ با استفاده از نظریه دیوید بوم^۲ در مورد نظریه کوانتوم و مفاهیم اصلی وی در مورد تمامیت یا کل^۳ و برهان نظم^۴، بر این باور است که جهان به صورت هولوگرافی در حال تکوین است: اجزای آن نه تنها بخش‌هایی از کل هستند، بلکه همچنین کل را نیز در بر می‌گیرند. بنابراین، رفتار کشورها در تحولات داخلی و روابط خارجی بر کلیت و دوگانگی کل و بخش تأثیرگذار است. بدین واسطه، پیامدهای اخلاقی سیاست‌گذاری در روابط خارجی درباره «هویت»، «بقا»، «رابطه» و «مسئولیت»، برخلاف رئالیسم، دارای اهمیت تلقی می‌شوند (Pan, 2020: 14).

نیسانجی اوغلو^۵ نشان می‌دهد که چگونه یکی از مفاهیم اصلی روابط بین‌الملل یعنی حاکمیت، علی‌رغم وجود یک رابطه قابل مشاهده، از نظر تحلیلی و تاریخی، از مفهوم نژاد جدا شده است. او ضمن اشاره به تاریخچه مبارزه بین مهاجران و بومیان بر سر استعمار ویرجینیا در قرن هفدهم، ایده «حاکمیت نژادی»^۶ را به عنوان شیوه‌ای از تجزیه و تحلیل که می‌تواند بر انتزاعات تاریخی موجود در روایت ارتدکس غلبه کند، توسعه می‌دهد و اهمیت فزاینده نژادپرستی در سیاست بین‌الملل را فاش می‌کند (Nisancioglu, 2020: 39).

سازاک این پرسش را مطرح می‌کند: اگر همه دولت‌ها برای بقا تلاش می‌کنند، چرا برخی از آن‌ها وارد اتحادهای نامساعد^۷ می‌شوند؟ نظریه روابط بین‌الملل پاسخ می‌دهد که اطلاعات ناقص و

¹ Chengxin Pan

² David Bohm

³ Wholeness

⁴ Implicate Order

⁵ Nisancioglu

⁶ Racial Sovereignty

⁷ Unpropitious

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

پیچیدگی سیستمی منجر به محاسبه غلط می‌شود. این توضیح این جواب را پیش می‌کشد: هر اتحادی که به شکست منجر شود، یک محاسبه غلط است، بنابراین معما اینجاست که چرا چنین اشتباهاتی رخ می‌دهد؟ سازاک با استفاده از نظریه شبکه^۱ و اعتماد بین فردی که ترکیبی از جامعه‌شناسی و تاریخ است، معتقد است: اتحادها نهادهایی نیستند که از الزامات راهبردی شکل یافته‌اند، بلکه محصول تعاملات در شبکه‌های اجتماعی فراملی نخبگان سیاسی، نظامی و تجاری در متحدین احتمالی هستند (Sazak, 2020: 64).

گیلدا^۲ بر این عقیده است که روانشناسی، کمک شایانی در تبیین نظریه «تصمیم‌سازی»^۳ در سیاست خارجی می‌کند. اما همواره روانشناسی با این انتقاد مواجه است که سطح تحلیل آن متمایل به «فرد» است، در حالی که در روابط بین‌الملل «جمع» ارجحیت دارد. وی بر این باور است که در روابط بین‌الملل به واحدهای اجتماعی بیش از اندازه اهمیت داده شده است و همین موضوع، امکان مطالعات روانشناسی سیاسی را تضعیف می‌کند (Gildea, 2020: 166).

استندفیلد^۴ با هدف بازیابی نظریه فمینیستی برای مخاطبان مطالعات دیپلماتیک، نشان می‌دهد: در حالی که نقش زنان در دیپلماسی برجسته شده است، الگوهای جنسیتی (پدرسالارانه) تا حد قابل توجهی ثابت مانده‌اند؛ زیرا شیوه‌های دیپلماتیک، ساختارهای اجتماعی مردسالار را تولید می‌کنند (Standfield, 2020: 140).

کهرامان^۵، نیومن^۶ و کالیانپور^۷، با بهره‌گیری از مکاتب حقوقی، نشان می‌دهند که چگونه نظم بین‌المللی توسط دادگاه‌های ملی و داخلی بواسطه قوانین جدیدی که وضع می‌کنند، ایجاد شده و اختلافات فراملی مورد قضاوت قرار گرفته و در نهایت حاکمیت کشورها محدود می‌شود (Kahraman and others, 2020: 184).

¹ Network Theory

² Ross James Gildea

³ Decision-Making

⁴ Standfield

⁵ Kahraman

⁶ Newman

⁷ Kalyanpur

سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

جدول-۲. ابعاد نظریه‌پردازی در پرتو مطالعات میان‌رشته‌ای

روش	شناخت‌شناسی	هستی‌شناسی	
تفسیری	استفاده از روش‌شناسی تاریخی	تحول مفاهیم (دولت، حاکمیت و...)	جریان ساری
تبیینی	رجوع به فلسفه علم	درنظرداشت مسائل اخلاقی	نظریه‌پردازی
تاریخی	استفاده از روش‌شناسی فراترکیب	درنظرداشت مسائل نژادی و قومی	در پرتو مطالعات
استقرایی	کل‌محوری	توجه به نقش کارگزار (سطح تحلیل فرد)	میان‌رشته‌ای
قیاسی	جزء‌انگاری	توجه به نقش جنسیت	

(منبع: نگارنده)

با این همه، جریان اصلی نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل، در بیشتر موارد، جهان فراتر از [آمریکا] و اروپا، جهان فراتر از مردان و اغلب اوقات جهان فراتر از سیاست‌های اعلی^۱ را حذف کرده است. در واقع، روابط بین‌الملل در بیشتر عمر خود، در مورد بنیادی‌ترین فرایندهای بین‌المللی از جمله بازار جهانی تقریباً حرفی برای گفتن نداشته است. در مجموع، این همان چیزی است که می‌توانیم آن را رویکرد کوه یخ- که فقط ده درصد در سطح (قابل رویت) و نود درصد آن در بطن رشته (غیر قابل رویت) است- بدانیم (Lavson and Shilliam, 2010: 71).

۳- روش‌شناسی و مفهوم‌شناسی

روش این تحقیق، کیفی از نوع تبیینی-تحلیلی است. به عبارتی داده‌ها بر اساس پیشینه تحقیق، روابط بین متغیرها و استنتاج نویسنده تنظیم و دسته‌بندی شده‌اند. بنابراین، شیوه گردآوری اطلاعات اسنادی و ابزار گردآوری داده‌ها، فیش‌برداری است. در این راستا، با عنایت به مفروضات نظری مقاله (۱)، نظریه نو باید دانش‌افزا باشد: یک نظریه نوین در روابط بین‌الملل اصالت دارد. از حیث هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی دیدگاهی جدید ارائه می‌کند و حداقل وابسته به اندیشه‌های دیگر نخواهد بود. لذا نظریه، باید مبتنی بر اصول و بنیادهای متمایزکننده باشد. نظریه

¹ High Politics

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

نویسنده زمانی که از رخدادهای و پدیده‌های روابط بین‌الملل ارتفاع می‌گیرد، به پژوهشگر روابط بین‌الملل این امکان را می‌دهد که شناخت متفاوتی از آنها حاصل نماید. به عبارتی بهتر، نویسنده مترصد آن است که جنبه‌های بدیع نظریه مقاومت اسلامی را به مثابه یک نظریه اصیل به محققان بازشناساند. (۲)، قابلیت تبیین رفتار را داشته باشد: نظریه نویسنده باید به نحوی منطقی منشأ پدیده یا بحران را مشخص کند، دلایل پایداری و یا عدم پایداری آن را تبیین نماید و پیامدهای آن را روشن نماید. بنابراین، کلیه موارد مزبور در ارتباط با نظریه مقاومت اسلامی مد نظر خواهد بود. (۳)، جنبه‌های زیبایی‌شناسی داشته باشد: اگر یک نظریه جدید منافع یک منطقه جغرافیایی، یک جنسیت خاص و یا یک نژاد خاص را مورد ملاحظه قرار دهد، از مشروعیت چندانی برخوردار نخواهد بود. از این حیث نیز، نظریه مقاومت اسلامی مورد محک قرار خواهد گرفت و (۴)، نظریه روابط بین‌الملل باید راهبرد محور باشد: امروزه ارائه راهکار برای برون‌رفت از بحران، ضروری است. لذا در عصر نوین، دانش پژوهان روابط بین‌الملل به بعد توضیحی و تبیینی نظریه قناعت نکرده و راهبرد مناسب را نیز انتظار دارند. نظریه مقاومت اسلامی در این خصوص نیز باید موضع خود را مشخص نماید.

نگاره-۱. روش‌شناسی

(منبع: نگارنده)

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

نظریه مقاومت در چارچوب گفت‌وگو مبارزه با سلطه، تفسیر انقلاب اسلامی از نظام بین‌الملل مبتنی بر اندیشه‌های الهی است (Qaderi Kangavari, 2012: 191-248). از این رو بر پایه ماهیت دوگانه انسان (خیر و شر)، سیاست بین‌الملل، نزاع آمیز است. لذا همانند انواع دیگر سیاست، نزاع تنها برای تأمین عدالت و سعادت انسان است (Dehghani Firouzabadi, 2009).

لازمه نیل به چنین هدفی از یک طرف، همزیستی مسالمت‌آمیز در سیاست و روابط بین‌الملل است (Eslami, 2012: 622). همان‌طور که قرآن مجید در این ارتباط می‌فرماید: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ.» (آل عمران/۶۴). از سوی دیگر، در قرآن مجید، به آیاتی نظیر «قتال»، «حرب» و «جهاد» آورده شده و تمامی این واژگان به معنی «جنگ» است. قرآن کریم، فقط «جهاد فی سبیل الله» یا «قتال فی سبیل الله» را «جنگ مشروع» تلقی می‌کند. شریعت مقدس جنگ را به‌مثابه یک ضرورت می‌داند و این همان دفاع مشروعی است که منشور سازمان ملل متحد به آن تأکید کرده است (Mousavi, 2004: 93). در همین راستا قرآن کریم می‌فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا.» (النساء/۷۶)

۴-۱- دانش‌افزایی

در یک تحلیل کلان، نظریه مقاومت اسلامی مولود انقلاب اسلامی ایران و به طور خاص نشأت گرفته از دین مبین اسلام، تاریخ اسلام، اندیشه‌های رهبران انقلاب اسلامی، قانون اساسی و اسناد بالادستی، سیاست خارجی و راهبردهای کارگزاران دفاعی ج.ا.ایران در روابط بین‌الملل است. با این وصف، اصالت نظریه مقاومت اسلامی بر پایه شالوده‌های منحصر بفرد خود در حیطه اندیشه‌ورزی قابل تبیین است.

۴-۱-۱- اصالت در هستی‌شناسی

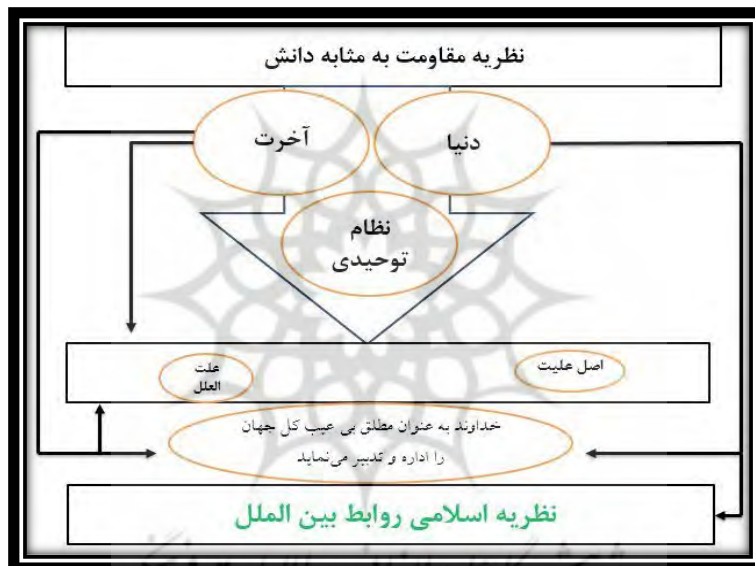
لذا از لحاظ هستی‌شناسی، الزامات انقلاب اسلامی برای علم سیاست، هستی را به دو بعد دنیا و آخرت تقسیم می‌نماید. مهم‌ترین نتیجه این مهم، ارزشی شدن علم سیاست است (Iftekhari, 2014:)

¹ Narrative Power

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

42). پس، جهان واقعی ورای ذهن اندیشمند وجود دارد (Firouzabadi, 2014: 53). هستی‌شناسی نظریه اسلامی روابط بین‌الملل، جوهرگرا است؛ یعنی در نظریه اسلامی بر خلاف نظریه‌های پست‌مدرن، بر وجود نظم، و مرکزیت در جهان تاکید می‌شود که دستاورد آن ایمان به خداوند در نظام توحیدی است (Taheri and Azizkhani, 2013: 52). این مهم، به اصل بعدی هستی‌شناسی اسلامی یعنی «علیت» منجر می‌گردد (Basiri, 2016: 38-40). در آخر مهم‌ترین اصل هستی‌شناسی اسلامی اصل توحید و وحدت در جهان واقع است (Firouzabadi, 2014: 54-57).

نگاره-۲. اصالت در نظریه مقاومت اسلامی

(منبع: نگارنده)

۴-۱-۲- اصالت در انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی

از بعد انسان‌شناسی نظریه سیاسی اسلامی، به انسان‌نگاهی خوش‌بینانه دارد. در بینش امام خمینی^(ره) انسان، خلیفه خدا بر روی زمین است و دارای فطرتی حق‌آشنا و عدالت‌خواه است. امام در تشریح این نوع نگاه به انسان می‌گوید:

هر مکتبی را به جزء مکتب اسلام که ملاحظه کنید... انسان را حیوان تصور کرده است، یک موجودی که (کارش) همان خوردن و خوابیدن است، منتهی بهتر خوردن و بهتر خوابیدن... انسان

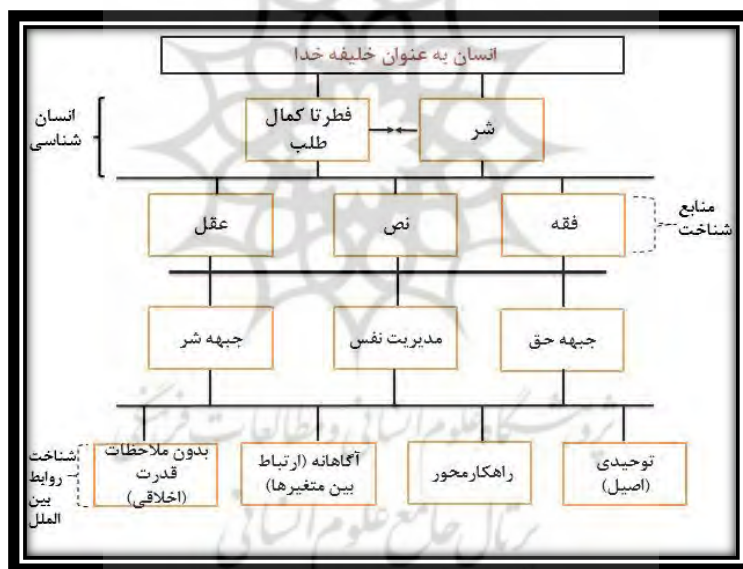
سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

مراتب دارد... اسلام برای این انسانی که همه چیز است؛ یعنی از طبیعت تا ماورای طبیعت تا عالم الوهیت مراتب دارد، اسلام، برنامه دارد... (Sahifah Imam, 4, 2008: 9).

از همین رو، تدبیر و مدیریت در مکتب «قاسم سلیمانی» از «جهاد با نفس» آغاز می‌شود. در این مکتب «اگر فردی توانست خود را مدیریت نماید، می‌تواند همه جهان را مدیریت کند... اگر توانست خود را تربیت کند، دیگران را هم می‌تواند تربیت کند.» (Rodgar, 2021).

در زمینه معرفت‌شناسی، با عنایت به اصول و مبانی هستی‌شناسانه نظریه سیاسی اسلامی، پدیده‌های روابط بین‌الملل قابل شناخت هستند. اسلام، برای محقق روابط بین‌الملل این امکان را می‌دهد بدون تأثیر پذیرفتن از سیاست قدرت، پدیده‌ها و روندهای بین‌المللی را تحلیل نمایند و منابع شناخت از نص و سنت گرفته تا عقل، فقه و عرفان متفاوت هستند.

نگاره-۳. انسان‌شناسی و معرفت‌شناسی در نظریه مقاومت اسلامی

(منبع: نگارنده)

لذا مقاومت اسلامی برگرفته از متن قرآن و سنت رسول‌الله (ص) (Qaderi Kangavari, 2012) عقل و فقه و... است. براین اساس، در نظریه مقاومت اسلامی، فرآیند شناخت (نظام بین‌الملل)، نقطه عطف تبیین مسائل سیاسی و بین‌المللی است.

۲-۴- رفتارشناسی

در نظریه مقاومت اسلامی بحران‌های حاضر در روابط بین‌الملل، ناشی از رابطه سلطه‌گری-سلطه‌پذیری بین واحدهای سیاسی است. مقام معظم رهبری، نظام حاکم بر روابط بین‌الملل را از قرن نوزدهم یعنی زمانی که استعمارگری در جهان شروع شد، «نظام سلطه» نامیده‌اند (Khamenei, 1999). در کلیت نظام سلطه، نظم‌های متفاوتی چون دوقطبی، تک‌قطبی و... پدید آمده است (Khamenei, 1995) و نوع نظامی که بر روابط بین‌الملل حاکم است بر ذات و ماهیت آن تأثیر نمی‌گذارد.

از نظر ایشان ذات اصلی نظام سلطه «زور» و زورگویی است. در این نظام، مشروعیت جایگاهی ندارد (Khamenei, 1989) پس، ساختار نظام بین‌الملل با توجه به عملکرد قدرت‌های استکباری، یک «نظام جهانی» است. به زعم ایشان:

نظام سلطه دو طرف یا بازیگر اصلی دارد. یک طرف، سلطه‌جویانند، و در طرف مقابل، واحدهای سیاسی سلطه‌پذیر قرار دارند که دخالت‌های... سلطه‌جویان را می‌پذیرند (Sotoudeh, 2015). لذا جو غالب بر نظام بین‌الملل از «قانون جنگل» تبعیت می‌کند. در این فضا «منافع»، مهم‌ترین انگیزه سلطه‌گری است. لذا عملکرد نظام سلطه در اغلب اوقات، «غیر انسانی» و در تضاد «پیمان‌های بین‌المللی» قابل تفسیر است. «سلطه‌پذیری»، معیار پذیرش واحدهای سیاسی در نظام جهانی سلطه است (Khamenei, 1995). از دید ایشان، در نظام سلطه، کشورهای سلطه‌پذیر از منافع نظام حاکم بر سیاست جهانی به میزان سلطه‌جو بهره نمی‌گیرند و تداوم قدرت سلطه‌گر با «تحمیل دیدگاه خود بر دیگران»، «انحصارطلبی» و «مبارزه با حرکت‌های ضد سلطه» ادامه پیدا می‌کند.

پشتوانه فکری نظام سلطه «تفکر قدرت» است. نظام جهانی سلطه، برای دولت و کشورهایی که قدرت نداشته باشند، هیچ‌گونه حقی متصور نیست (Sotoudeh, 2015). کشورهای سلطه‌جو از توسعه علمی و اقتصادی دول و ملل دیگر ممانعت می‌کند و کشورهایی که مترصد پیشرفت و توسعه هستند، با مجازات‌هایی مانند تحریم، تنبیه می‌شوند (Khamenei, 2016). از سویی، مراکز تصمیم‌سازی در نظام جهانی سلطه، به‌نحوی برنامه‌ریزی می‌کنند که واحدهای سیاسی، وقایع بین‌المللی را فقط از زاویه دید آن‌ها بنگرند (Khamenei, 2014). مقابله با دولت‌های انقلابی و

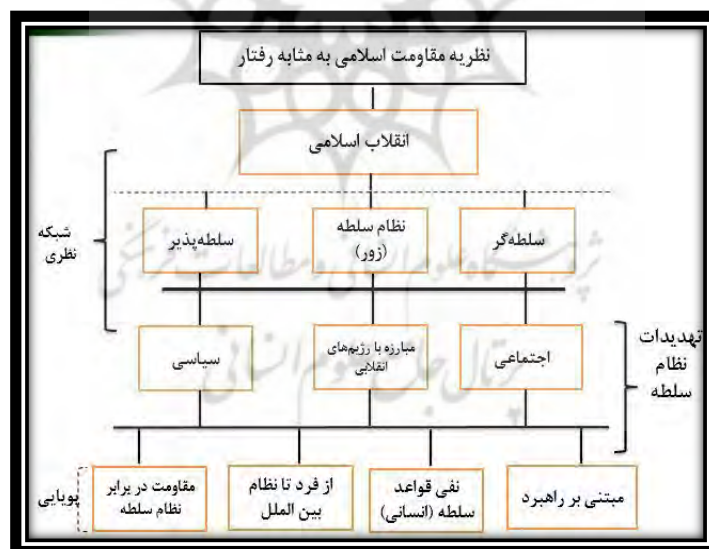
سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

شکست آن‌ها از دیگر اهداف نظام سلطه در جهت بقا خود است. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

نظام جهانی سلطه بنا به تمایلات خود رژیم‌های انقلابی را نفی و برای آن‌ها موانع عدیده‌ای ایجاد می‌نماید؛ چراکه وجود چنین حرکت‌هایی، منافع سلطه‌جویان را محدود می‌کند (Sotoudeh, 2015).

بنابراین، راهبرد نظام سلطه در مقابل واحدهای سیاسی تجدیدنظرطلب، منزوی کردن آن‌ها در مرزهای خود و ممانعت از پخش ایده انقلابی آن‌هاست. لذا از سال ۱۳۵۷ آمریکا برای ممانعت از نفوذ و قدرت انقلاب، در جهان اسلام وارد عمل شد. از این‌رو، ایرانیان برچسب «یاغی» خوردند و اعراب به دلیل سازش با رژیم صهیونیستی «مسلمانان خوب» تلقی شدند. زیرا نظم منطقه‌ای مطلوب انقلاب اسلامی هژمونی ایالات متحده، موجودیت رژیم صهیونیستی و بقای رژیم‌های محافظه‌کار را به چالش فراخواند. نظم منطقه‌ای مطلوب نظریه مقاومت اسلامی «بیداری اسلامی» در مقابل نظام سلطه است.

نگاره-۴. رفتارشناسی در نظریه مقاومت اسلامی

(منبع: نگارنده)

۳-۴- زیبایی‌شناسی

با وجود این که جمهوری اسلامی به عنوان ام‌القرای جهان اسلام معرفی شده است، اما به دنبال فرقه‌گرایی، صدور الگوی ولایت فقیه و روندهای ضد وحدت نبوده و به دنبال ایجاد و تقویت نظم منطقه‌ای مبتنی بر بیداری اسلامی است. براساس نظریه «ام‌القری»، ایران پس از انقلاب، دارای دو شأن رهبری مردم ایران و امت اسلامی گردید (Emadi, 2014). در صورتی که بین منافع ام‌القرا و منافع امت تضادی حاصل شود، منافع امت، همواره ارجحیت دارد (Firahi, 2013).

از دیدگاه مقام معظم رهبری ریشه شکل‌گیری نهضت‌های بیداری اسلامی [۲۰۱۱-۲۰۱۰]، احیای عزت و کرامت انسانی، در سایه‌ی اسلام است. مهم‌ترین اولویت رژیم‌های انقلابی، نظام‌سازی بر اساس اصول اسلامی است. هدف نهایی جنبش‌های مقاومت نمی‌تواند چیزی کمتر از «ایجاد تمدن درخشان اسلامی» باشد. نقش انقلاب اسلامی در شکل‌گیری بیداری اسلامی، نمایش امکان‌پذیری تشکیل حکومت دینی و پیشرفت علمی و اقتصادی و سیاسی در سایه آن است نه صدور الگوی ولایت فقیه (Khamenei, 2013).

به نظر نویسنده بیداری اسلامی، از چهار بعد مشروع «گسترش هنجار مقاومت»، «صدور مردم‌سالاری دینی»، «مشروعیت‌بخشی به مبارزه با اشغالگری» و «ترویج فرهنگ انتظار» تشکیل شده است.

۳-۴-۱- گسترش هنجار مقاومت

با پیروزی انقلاب، ایران، کانون انقلابیون جهان شد؛ به‌نحوی که رهبران سازمان آزادی‌بخش از اقصی نقاط دنیا به تهران آمدند (Hafeznia et al, 2012: 9-17). حزب‌الله لبنان از دیگر واحدهای سیاسی جبهه مقاومت است که علاوه بر دفاع از مرزوبوم ملی خود، وظیفه دفاع از کیان دیگر مسلمانان از قبیل فلسطین را در برنامه دارد (Derakhsha and Mohammadi, 2012: 242-241). حمایت از حماس و جهاد اسلامی در فلسطین از مصادیق بارز محور مقاومت از جنبش‌های آزادی‌بخش بدون در نظر داشت مسائل مذهبی است.

۳-۴-۲- صدور مردم‌سالاری دینی

همزمان با پیروزی انقلاب، الگوی حکومتی مردم‌سالاری دینی به‌عنوان بدیلی نو در انواع حکومت‌داری سنتی و لیبرال-سکولار وارد علم سیاست شد (Karimi-Melleh, 2014). اصول

سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

مردم‌سالاری دینی عبارت‌اند از: ۱. اسلامی بودن نظام سیاسی مشروط به اسلامی بودن قوانین آن است؛ ۲. مشروعیت نظام، الهی- مردمی می‌باشد؛ ۳. در دولت اسلامی، تنها احکام شرعی قطعی رعایت می‌گردد و در احکام محل اختلاف بر حسب مصالح شهروندان عمل می‌شود (Ghasemi, 2014: 76). پس، پشتوانه اعتقادی انقلاب اسلامی، شکلی از جمهوری را تعیین کرد که در آن، هم اوامر احکام الهی، منشأ قانونگذاری است و نیز حقوق شهروندان (Virtual website of Supreme Leader, 2001). پس مردم‌سالاری دینی در عین مخالفت با «اقتدارگرایی» با مفاهیمی نظیر «آزادی»، «عدالت»، «حقوق شهروندی» و «حفظ حریم خصوصی» هم‌پیوند است (Mirmohammadi and Mohammadi Lord, 2013: 174). صدور انقلاب اسلامی که تا کنون بواسطه دیپلماسی فرهنگی و عمومی در دستور کار ج.ا.ایران بوده، یک شیوه مؤثر برای ترویج فرهنگ مردم‌سالاری دینی است (Davand et al., 2016: 112).

۳-۳-۴- مشروعیت بخشی به مبارزه با اشغالگری

ج.ا.ایران با تبیین اینکه «اسلام راه حل و جهاد وسیله اصلی است» به مبارزات مردم فلسطین علیه اشغال‌گری وجه جهانی بخشید و اعلان آخرین جمعه ماه مبارک رمضان به‌عنوان «روز جهانی قدس» از طرف امام خمینی^(ره)، نشانگر اهمیت مسئله فلسطین در سیاست خارجی ایران است (Norozi, 2012: 49). از این‌رو، یکی از محدودیت‌های ساختاری رژیم صهیونیستی، عدم مشروعیت آن از طرف واحدهای سیاسی منطقه و دنیاست (Ajarlo and Dehghani Firouzabadi, 2014: 90-100). بنابراین، جبهه مقاومت با حضور تهران، بغداد، دمشق، حزب‌الله، انصارالله و حماس، دفاع از آرمان فلسطین و مقابله با نظام سلطه را همواره در دستور کار داشته (Admi and Keshavarz Moghadam, 2014: 7-19) و رژیم‌های محافظه‌کار منطقه از علنی کردن روابط با رژیم صهیونیستی هراس دارند.

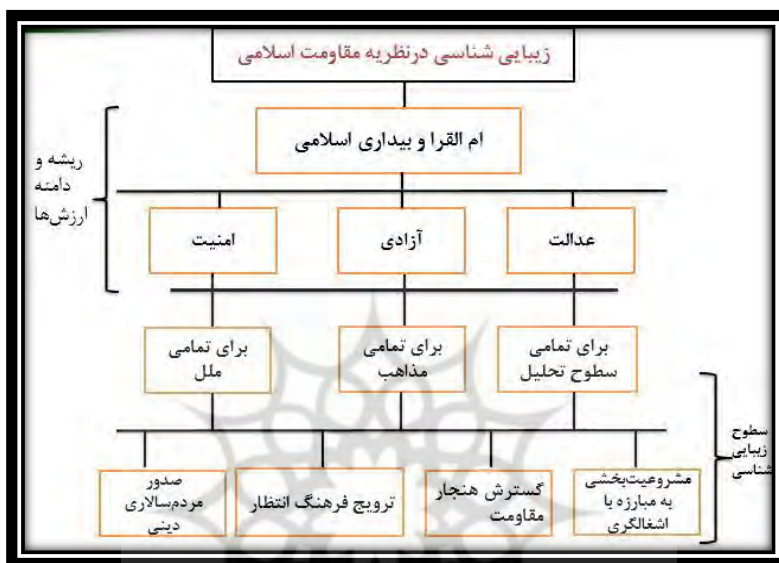
۴-۳-۴- ترویج فرهنگ انتظار

فرهنگ راستین انتظار بر سه رکن اساسی استوار است: الف) نارضایتی از وضع موجود؛ ب) امید داشتن به آینده‌ای بهتر؛ ج) حرکت و تلاش برای گذار از وضع موجود و قرار گرفتن در وضعی مطلوب (Mohammadi, 2004: 115). انتظار در ادبیات سیاسی مقاومت مؤلفه‌ای اساسی است که دولت را از رکود و خمودگی بر حذر می‌دارد و او را به تلاش در جهت رسیدن به وضع مطلوب در نظام بین‌الملل ترغیب می‌کند. مفهوم انتظار دارای نمودهای بارز ظلم‌ستیزانه و عدم سکوت در برابر

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

ستم‌هایی است که صورت می‌گیرد؛ چرا که در آن امید به ایجاد وضع مطلوب وجود دارد و برای ایجاد چنین وضعیتی بایستی تلاش کرد.

نگاره-۵. زیبایی‌شناسی در نظریه مقاومت اسلامی

(منبع: نگارنده)

۴-۴- فن محوری

مهم‌ترین راهبردهای نظریه مقاومت اسلامی در برابر نظام سلطه عبارت‌اند از:

۴-۴-۱- تولی و تبری

تولی در فرهنگ اسلام عبارت است از: پذیرش حکومت، سرپرستی و دوستی خدا و پیامبر و تبری، دوری جستن از جریانی است که جهت توحیدی ندارد و دشمن خدا تلقی می‌گردد (Wafa et al, 1390: 12-13). تولی و تبری در عرصه سیاست خارجی جایگاه بی‌بدیلی در سپهر اندیشه سیاسی اسلام دارد و تصمیم‌سازان، در رویارویی با نظام سلطه و همراهی با سلطه‌شوندگان این امر را الگوی روابط خارجی خود قرار می‌دهند.

دولتی که قادر نباشد دشمن خود را بشناسد، نمی‌تواند برای مقابله با آن، سیاست دفاعی مناسبی اخذ نماید. به همین جهت، دشمن‌شناسی در مدیریت جهادی شهید سلیمانی جایگاه ویژه‌ای دارد و

سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

این مکتب یکی از «شاخصه‌های» مدیریت جهادی را بر دشمن‌شناسی و راه‌های مقابله با آن استوار نموده است (Afshar, 2021: 115).

۲-۴-۲- جهاد

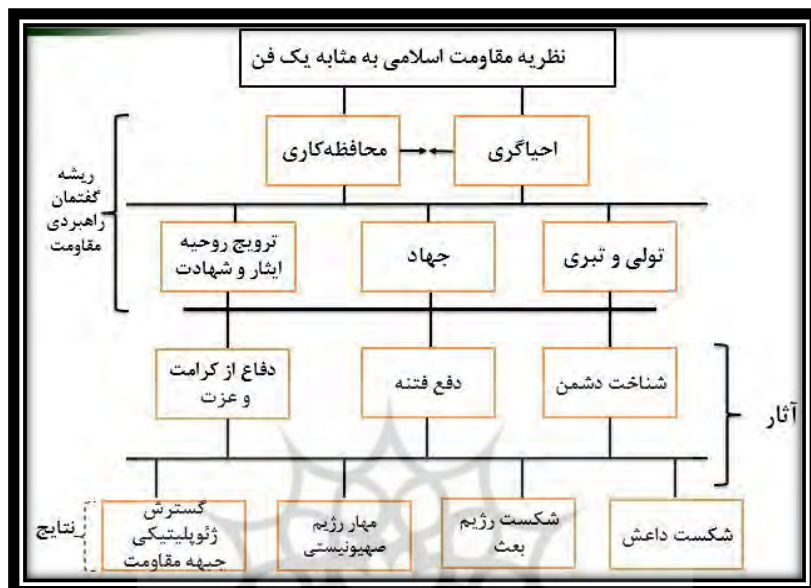
اسلام از جنگ به‌عنوان آخرین راه برای از بین بردن بت‌پرستی و اشاعه توحید استفاده کرده است؛ نه کشورگشایی و تسلط بر ملت‌های دیگر (Rokni Yazdi, 2009: 1). مفهوم جنگ از جهاد وسیع‌تر است زیرا شامل همه منازعات می‌شود و جهاد نوعی از آن است (Faghfur Maghribi, 2008: 30). جهاد در یک تقسیم‌بندی کلی به دو نوع جهاد «ابتدایی» و «دفاعی» تقسیم می‌شود؛ در جهاد دفاعی دولت اسلامی در برابر تجاوز خارجی، وارد کارزار شده و در «جهاد ابتدایی» مسلمانان بدون وجود تجاوز، به کشوری دیگر حمله می‌کنند (Haj Ismaili and Habibollahi, 2012: 37-36). از مهم‌ترین اهداف جهاد در اسلام می‌توان مواردی همچون دفع فتنه، رفع تجاوز و حمایت از مظلومان و مستضعفین را برشمرد. جهاد در فرهنگ اسلامی همواره دولت را به لزوم آمادگی نظامی جهت جلوگیری از استبداد ظالمان و عدم پذیرش ظلم آگاه نموده است.

۳-۴-۲- ترویج روحیه ایثار و شهادت

در گفتمان انقلاب اسلامی، قدرت، هدف اصلی تلقی نمی‌گردد و غالباً به قدرت به‌مثابه یک ابزار نگریده می‌شود؛ پس، سیاست در گفتمان اسلام در صورتی ارزشمند تلقی می‌گردد که در چارچوب دین و بر پایه عقلانیت و معرفت باشد. از سویی در گفتمان انقلاب، خیر عموم اهمیت بسزایی دارد. همچنین، در این پارادایم اخلاق بر سیاست اولویت دارد (Iftekhari, 2014: 45-50). بنابراین، ترویج ارزش‌های اصلی «پارادایم کربلا» - «هیئات من الذله» با پاسداشت کرامت انسان و «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا» با هدف حفظ فرهنگ سیاسی واقعه عاشورا - در مقابل فرهنگ سیاسی نظام سلطه (فرهنگ قدرت) قرار می‌گیرد.

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

نگاره-۶. راهبردمحوری در نظریه مقاومت اسلامی

(منبع: نگارنده)

نتیجه گیری

فرض اصلی این نوشتار در اثر مباحثات نظری متأخر در روابط بین‌الملل، عبارت بود از این که نظریه مقاومت اسلامی از چهار قابلیت دانش‌افزایی، رفتارشناسی، زیبایی‌شناسی و راهبردمحوری برخوردار است و می‌تواند به مثابه یک نظریه مطلوب در روابط بین‌الملل، مطرح گردد. بنابراین، چهار سؤال مطرح گردید که سعی می‌شود در این بخش به آن‌ها پاسخ دهیم.

- نظریه مقاومت اسلامی ریشه در کدام منظومات منسجم دارد و از کدام منطق درونی و جهان‌بینی خاص پیروی می‌کند؟ نظریه مقاومت اسلامی مولود انقلاب اسلامی است و خاستگاه توحیدی دارد. لذا نظریه مقاومت واحدهای سیاسی در روابط بین‌الملل را در دو جبهه حق و شر قرار داده. از منظر نظریه مقاومت اسلامی در دنیای معاصر رفتار جبهه شر و حامیان آن در قالب نظام سلطه، قابل تبیین است. نظریه مقاومت اسلامی برگرفته از متن قرآن و سنت رسول‌الله (ص)، عقل و فقه

سنجش نظریه مقاومت اسلامی با معیارهای متأخر نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل

و... است. بر این اساس، در نظریه مقاومت اسلامی، فرآیند شناخت (نظام بین‌الملل)، نقطه عطف تبیین مسائل سیاسی و بین‌المللی است.

- نظریه مقاومت اسلامی رفتار واحدهای سیاسی و عملکرد آن‌ها در پیدایی و ادامه معضلات جهانی را چگونه تبیین می‌کند؟ نظریه مقاومت اسلامی بحران‌های حاضر در جهان و منطقه را ناشی از رابطه سلطه‌گری - سلطه‌پذیری برخی از قدرت‌های فرمانطقه‌ای و منطقه‌ای، تلقی می‌کند. در دنیا استکبار جهانی و تفکری که بر آن حاکم است، قدرت و زور مبنای روابط بین‌کشورها و نظام جهانی است. در این نظام، مشروعیت و مقبولیت، معنی ندارد. در این نظام، که از آن با نام «نظام سلطه» یاد می‌شود، سلطه‌گران یا به عبارتی بهتر برخی قدرت‌های بزرگ نظیر آمریکا به پشتوانه زور سلطه خود را بدون در نظر داشت اصول اخلاقی بر کشورهای سلطه‌پذیر، تحمیل می‌کنند. «منافع»، معیار رفتار نظام سلطه است. در واقع عملکرد نظام سلطه در طول تاریخ معاصر روابط بین‌الملل، غیر انسانی، مردم‌سالاری و بر خلاف حقوق بشر است.

در نظریه مقاومت اسلامی، ایالات متحده آمریکا به عنوان اصلی‌ترین سردمدار نظام سلطه با توجه به علایقی اقتصادی، سیاسی و نظامی، دل‌بستگی خاصی به منطقه غرب آسیا برای حفظ منافع خود دارد. این مهم برای برهم زدن توازن قدرت منطقه‌ای به نفع رژیم صهیونیستی است. از سویی، بعد از انقلاب، اصلی‌ترین راهبرد ایران در عرصه روابط خارجی، نفی سلطه و سلطه‌گری است. بنابراین، مبارزه با رژیم انقلابی و سرنگونی از اصلی‌ترین اهداف سیاسی نظام سلطه در جهت بقاء و تداوم است. پس، از منظر نظریه مقاومت اسلامی، بحران‌های موجود در غرب آسیا در اثر اصطکاک بین سردمداران نظام سلطه و تجدید نظر طلبان (دولت‌ها، ملت و جنبش‌ها) در منطقه است.

- جنبه‌های زیبایی شناختی نظریه مقاومت اسلامی چگونه قابل تبیین هستند؟ رویکرد مقاومت اسلامی گسترش هنجار مقاومت در بین جنبش‌های اجتماعی و سیاسی است. با پیروزی انقلاب، مقاومت اسلامی، کانون انقلابیون جهان شد و لذا از مهم‌ترین جنبه‌های زیبایی شناختی نظریه مقاومت، پرهیز از فرقه‌گرایی و وحدت‌زایی در جهان اسلام است. و در این بین، حمایت از کارگزاران آزادی‌بخش، بدون عنایت به ماهیت آن‌ها (دولت، ملت، جنبش، گروه و...) است.

- نظریه مقاومت اسلامی برای حل معضلات جهانی و منطقه‌ای چه پیشنهادهایی ارائه می‌نماید؟ نظریه مقاومت اسلامی، جهاد، تولی و تبری و ترویج روحیه ایثار و شهادت را بهترین راهکارها برای

نشریه علمی بحران پژوهی جهان اسلام

مقاومت در برابر نظام سلطه می‌داند. اصل تولی و تبری به طور مستقیم روش نوع‌دوستی سیاسی و دشمن‌شناسی را مشخص می‌کند. روحیه ایثار و شهادت که متأثر از واقعه عاشورا است، باعث روشمندی استقبال از شهادت و روحیه ایثارگری در برابر مظلوم شده است. جهاد اصل دیگری است که شیوه نظامی مقاومت اسلامی در جهان اسلام را روشمند می‌کند.

جدول-۳. میزان نظریه در روابط بین‌الملل (مقاومت اسلامی)

دانش‌افزایی (اصالت)	تبیین رفتار	زیبایی‌شناسی	راهبردها
پارادایم توحیدی	نظام سلطه	ام‌القرآ و بیداری اسلامی	دوستی با دوستان خدا (جبهه حق)
سرشت پاک انسان (جبهه حق)	سلطه‌گر (جبهه باطل)	وحدت باوری	دشمنی با دشمنان خدا (جبهه باطل)
سرشت ناپاک انسان (جبهه باطل)	سلطه‌پذیر (جبهه باطل)	عدم صدور الگوی ولایت فقیه	نوع‌دوستی سیاسی
امکان شناخت حقیقت	مقاومت (جبهه حق)	صدور مردم‌سالاری دینی	دشمن‌شناسی
قائل به رابطه سوژه-ابژه	مبارزه با رژیم‌های انقلابی	گسترش هنجار مقاومت	تقویت روحیه ایثار و شهادت
عقل - نص - سنت - فقه - عرفان ...	مبارزه با نظام سلطه (در تمامی ابعاد سیاسی و ...)	ترویج فرهنگ انتظار	جهاد
تفسیری تاریخ‌باوری - شبیه‌سازی - تبیینی	مبارزه با نظام سلطه (در تمامی سطوح فردی، ملی)	ارزش‌باوری	تلاش برای نابودی رژیم صهیونیستی

(منبع: نگارنده)

Translated References to English

Abd Khodaei, M. (2012). Introduction to the religious theorization of international relations. *Foreign Relations Quarterly*, Year 4, Number 4, pp. 235-276. [In Persain]

- Admi, A., Keshavarz-Moghadam, E. (2014). The position of the resistance-oriented security complex in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. *Islamic World Political Studies*, No. 14, pp. 1-19. [In Persain]
- Afshar, E. (2021). *Sardar Soleimani (a general who must be re-known)*. Tehran, Sefir Ardahal Publications. [In Persain]
- Ajarlo, H., Dehghani Firouzabadi, S.J. (2014). Strategic analysis of the realization of the Palestinian cause in the light of Islamic awakening in the Middle East and North Africa. *Political Sociology of the Islamic World*, No. 6, pp. 83-110. [In Persain]
- Asgarkhani, A.M., Janbaz, D., Abbas-zadeh, M.M. (2008). Postmodernity and analysis of the sovereign national state in theories of international relations. *Policy*, Volume 39, pp. 291-320. [In Persain]
- Basiri, H. (2016). The place of the principle of causality in Islamic thought (with emphasis on the opinions of Allameh Tabatabai). *Thought of Allameh Tabatabai*, year 4, number 7, pp. 27-44. [In Persain]
- Bozorgi, V. (1998). *New Perspectives in International Relations*. Tehran: Nashrani. [In Persain]
- Brown, C. (2013). The Poverty of Grand Theory. *European Journal of International Relations*, 19 (3), 483-497.
- Buzan, B. (2013). *Why is there no non-Western international relations theory?. in Non-Western International Relations Theory*, London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Davand, M., Eslami, M., Davand, H. (2017). The Impact of the Islamic Revolution on the Geometry of Islamic Resistance Power in West Asia. *Journal of Political Studies of the Islamic World*, No. 25, pp. 72-99. [In Persain]
- Davand, M., Eslami, M., Jamshidi, M.H. (2018). Analysis of the ideological and political tensions of Saudi Arabia regarding the cultural strategy of the Islamic Republic of Iran in the Islamic world. *Majlis and Strategy Magazine*, Volume, 26, Number, 99, pp. 124-99. [In Persain]
- Daxecker, U., Freyberg-Inan, A., Glasius, M., Underhill, G., Vigneswaran, D. (2020). Introduction: Interdisciplinarity and the International Relations event horizon. *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl), 3-13.
- Dehghani Firouzabadi, S.J. (2013). *Islam and theories of international relations: a transtheoretical approach*. Supreme Council of Cultural Revolution.
- Derakhsheh, J., Mohammadi, A. (2012). Study of the religious obligationism of the Islamic Revolution of Iran on the Islamic resistance of Hezbollah in Lebanon. *Researches of the Islamic Revolution*, year 1, pp. 221-246. [In Persain]
- Dunne, T., Hansen, L., Wight, C. (2013). *The Ends of International Relations Theory*. European International Relations, DOI: 10.1177/1354066113495485.
- Emadi, A. (2014). *Doctrine of Umm al-Quri*. researched by Baghral Uloom (AS), available at: <http://www.pajoohe.com/fa/index.php?Page=definition&UID=45075> (site access time: 11/10/2013). [In Persain]

- Eslami, M. (2012). Foreign Policy in Islam. *Foreign Policy Quarterly*, Year 27, Number 3, pp. 611-636. [In Persain]
- Eslami, M., Mohammadi, R., Mostafa, D. (2022). Methodology of Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran (Politics of Enmity with the Oppressor and Support for the Oppressed). *Journal of Contemporary Research on Islamic Revolution*, Volume 4, Issue 12, Pages 21-42.
- Faghfur Maghribi, H. (2008). The Nature of Jihad in Islam. *Andisheh Quarterly*, No. 1, pp. 27-56. [In Persain]
- Firahi, D. (2013). *Political system and government in Islam*. 14th edition, Tehran: Samt. [In Persain]
- Firouzabadi, S.J. (2009). The Transtheoretical Foundations of the Islamic Theory of International Relations. *Foreign Relations*, Volume 2, Number 2, pp. 49-96. [In Persain]
- Ghasemi, M.A. (2014). Religious democracy and social security; With a critical look at liberalism and socialism. *Strategic Studies*, 17, No. 2, pp. 35-64. [In Persain]
- Ghazalsafli, M.T., Farrokhi, S. (2012). The Paradigm of Islamic Resistance and Awakening in the Light of Developments in North Africa and the Middle East. *Political Sociology of the Islamic World*, Volume 1, pp. 139-160. [In Persain]
- Gildea, R. J. (2020). Psychology and aggregation in International Relations. *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl), 166-183.
- Guzzini, S. (2013). The ends of International Relations theory: Stages of reflexivity and modes of theorizing. *European Journal of International Relations*, 19(3), 521-541.
- Hafeznia, M.R., Ahmadipour, Z., Boyeh, C. (2012). Islamic Revolution and the Emergence of Iran's New Geopolitics. *Research Journal of Islamic Revolution*, Year 2, Number 5, pp. 1-23. [In Persain]
- Haj Esmaili, M, Habibullahi, M. (2012). Research and theoretical analysis of the ethics of war in the Qur'an and Hadith. *Scientific-Research Quarterly of Research Journal of Ethics*, fifth year, number 15, pp. 31-56. [In Persain]
- Hoffmann, S. (1998). An American Social Science: International Relations. *Daedalus*, Vol. 116, No. 9, Discoveries and Interpretations: Studies in Contemporary Scholarship, Volume I, pp. 11-61.
- Iftekhari, A. (2014). Strategic Requirements of the Islamic Revolution for Political Science. *Research Journal of the Islamic Revolution*, Year 4, Number 17, pp. 39-50. [In Persain]
- Jackson, P. T., Nexon, D. H. (2013). International theory in a post-paradigmatic era: From substantive wagers to scientific ontologies. *European Journal of International Relations*, 19(3), 543-565.
- Kahraman, F., Kalyanpur, N., Newman, A. L. (2020). Domestic courts, transnational law, and international order. *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl), 184-208.
- Karimi-Melleh, A. (2014). Religious Democracy Model and National Security. *Strategic Studies*, Year 17, Number 2, pp. 35-64. [In Persain]

- Khamenei, S.A. (2013). Leader of the Revolution's answer to 20 questions about Islamic awakening. Supreme Leader's office information base. [In Persain]
- Khamenei, S.A. (1995). Statements in a group meeting of students. information base of Supreme Leader's Office. [In Persain]
- Khamenei, S.A. (1999). Statements at the meeting of different sections of the people. information base of Supreme Leader's Office. [In Persain]
- Khamenei, S.A. (2014). statements in the meeting of the Chairman and members of the Assembly of Leadership Experts. information base of the Office of the Supreme Leader. [In Persain]
- Khamenei, S.A. (2016). statements at the graduation ceremony of the students of the University of Police Sciences. the information base of the Office of the Supreme Leader. [In Persain]
- Lake, D. A. (2013). Theory is dead, long live theory: The end of the Great Debates and the rise of eclecticism in International Relations. *European Journal of International Relations*, 19(3), 567-587.
- Lawson, G., Shilliam, R. (2010). Sociology and international relations: legacies and prospects. *Cambridge review of international affairs*, 23(1), 69-86.
- Mahmoudi Raja, S.Z., Baghi Dolatabadi, A., Rawesh, B. (2019). Investigation of the axis of resistance and the future of the domination system using the theory of the world system. *Islamic Awakening Studies*, year 7, number 14, pp. 7-28. [In Persain]
- Mearsheimer, J. J., Walt, S. M. (2013). Leaving theory behind: Why simplistic hypothesis testing is bad for International Relations. *European Journal of Internsational Relations*, 19(3), 427-457.
- Mearsheimer, J., Walt, J., Stephen, M. (2013). Leaving Theory Behind: Why Simplistic Hypothesis Testing is Bad for International Relations. *European International Relations*.
- Mirmohammadi, M., Mohammadi Lord, A.M. (2013). The role of intelligence organizations in religious democracy. *Strategic Studies*, year 17, pp. 173-196. [In Persain]
- Mohammadi, A.A. (2004). Globalization and the Promised Expectation. *Marafet Magazine*, No. 84, pp. 110-120. [In Persain]
- Motahari, M. (2010). *Shahid Motahari book collection*. vol. 2. Tehran: Sadra. (In Persian)
- Mousavi Khomeini, S.R. (1999). Imam's book Tehran: Imam Khomeini Book Editing and Publishing Institute. [In Persain]
- Mousavi, S.M. (2004). *Diplomacy and Political Behavior in Islam*. Tehran: Payam Noor University. [In Persain]
- Nisancioglu, K. (2020). Racial sovereignty. *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl), 39-63.
- Norozi, M.J. (2012). *Hand in Hand in the Morning, Islamic Revolution*. Qom: Supreme Leader's Representation Institution in Universities, Education Publishing Office. [In Persain]

- Pan, C. (2020). Enfolding wholes in parts: quantum holography and International Relations. *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl), 14-38.
- Poladi, K. (2008). *The History of Political Thought in the West (20th Century)*. Tehran: Center Publishing. [In Persain]
- Qaderi Kangavari, R. (2012). The Theory of Resistance in International Relations; The Iranian-Islamic approach of negating the mustache and dealing with dominance. *Defense Policy*, year 21, pp. 191-248. [In Persain]
- Qaderi Kangavari, R. (2021). The Theory of Revolutionary New Order in International Relations. *Strategic Studies Journal*, year 25, number 2, pp. 331-368. [In Persain]
- Qavam, S.A.A. (2013). *International Relations, Theories and Approaches*. Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt). [In Persain]
- Religious democracy, Islamic Republic. (2001). virtual website of Supreme Leader. [In Persain]
- Rodgar Kohpar, M.J. (2021). *Social Spirituality in the Soleimani School*. Tehran, Contemporary Thought Publications. [In Persain]
- Rokni Yazdi, M.M. (2009). An Inquiry About Jihad in Islam. *Mashkwah Quarterly*, Year 29, Number 108, pp. 3-29. [In Persain]
- Sazak, S. C. (2020). Bad influence: social networks, elite brokerage, and the construction of alliances. *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl), 64-90.
- Sotoudeh, M. (2015). International relations from the perspective of the Supreme Leader. *Hasson magazine*, No. 10. [In Persain]
- Standfield, C. (2020). Gendering the practice turn in diplomacy. *European Journal of International Relations*, 26(1_suppl), 140-165.
- Sylvester, C. (2013). Experiencing the end and afterlives of International Relations/theory. *European Journal of International Relations*, 19(3), 609-626.
- Sylvester, C. (2013). Experiencing the end and afterlives of International Relations/theory. *European Journal of International Relations*.
- Taheri S., Azizkhani, A. (2013). Postmodern Anthropology and its Criticism from the Perspective of Religious Teachings. *Religious Anthropology*, Volume 8, Number 25, pp. 35-64 [In Persain]